Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Fjerde Afdeling)

21. juli 2016*

»Præjudiciel forelæggelse — konkurrence — artikel 101, stk. 1, TEUF — rent intern situation — anvendelse af tilsvarende nationale bestemmelser — Domstolens kompetence — samordnet praksis — en virksomheds ansvar for en tjenesteyders adfærd — betingelser«

I sag C-542/14,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Augstākā tiesa (øverste domstol, Letland) ved afgørelse af 13. november 2014, indgået til Domstolen den 27. november 2014, i sagen:

SIA »VM Remonts« (tidligere SIA »DIV un Ko«),

SIA »Ausma grupa«

mod

Konkurences padome

og

Konkurences padome

mod

SIA »Pārtikas kompānija«

har

DOMSTOLEN (Fjerde Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, T. von Danwitz, og dommerne C. Lycourgos, E. Juhász, C. Vajda og K. Jürimäe (refererende dommer),

generaladvokat: M. Wathelet

justitssekretær: fuldmægtig M. Aleksejev,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 21. oktober 2015,

* Processprog: lettisk.

efter at der er afgivet indlæg af:

— den lettiske regering ved I. Kalniņš og J. Treijs-Gigulis, som befuldmægtigede

— den italienske regering ved G. Palmieri, som befuldmægtiget, bistået af avvocato dello Stato P. Gentili

— Europa-Kommissionen ved N. Khan, C. Giolito og I. Rubene, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 3. december 2015,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 101, stk. 1, TEUF.

2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem dels SIA »VM Remonts« (tidligere SIA »DIV un Ko«) og SIA »Ausma grupa« på den ene side og Konkurences padome (Konkurrencerådet, Letland) på den anden side, dels Konkurences padome på den ene side og SIA »Pārtikas kompānija« på den anden side vedrørende disse virksomheders angivelige samordning under deres deltagelse i et offentligt udbud afholdt af byen Jūrmala (Letland).

Retsforskrifter

3 Artikel 11, stk. 1, i Konkurences likums (den lettiske konkurrencelov) af 4. oktober 2001 (*Latvijas Vēstnesis*, 2001, nr. 151) bestemmer:

»Aftaler mellem økonomiske aktører, hvis formål eller følge er at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen i Letland, er ulovlige og skal anses for ugyldige fra deres indgåelse. Ved disse aftaler forstås aftaler vedrørende:

[...]

5) deltagelse eller ikke-deltagelse i udbud eller licitationer eller i bestemmelser vedrørende denne type handlinger (eller undladelser), med undtagelse af de tilfælde, hvor konkurrenterne har offentliggjort det fælles tilbud, og genstanden for dette bud ikke hindrer, begrænser eller fordrejer konkurrencen.

[...]«

Tvisten i hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

4 Kommunalbestyrelsen i byen Jūrmala har offentliggjort et udbud om levering af fødevarer til uddannelsessteder. DIV un Ko, Ausma grupa og Pārtikas kompānija afgav tilbud i forbindelse med dette udbud.

5 Pārtikas kompānija anmodede SIA »Juridiskā sabiedrība »B&Š partneri«« om juridisk bistand i forbindelse med udarbejdelsen og præsentationen af dets tilbud. Sidstnævnte selskab benyttede i denne forbindelse en underleverandør SIA »MMD lietas«, der fra Pārtikas kompānija modtog et udkast til tilbud.

6 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at dette udkast selvstændigt var blevet udarbejdet af Pārtikas kompānija uden nogen samordning vedrørende priser med DIV un Ko eller Ausma grupa.

7 Det fremgår således af forelæggelsesafgørelsen, at MMD lietas samtidigt uden at oplyse Pārtikas kompānija herom var blevet hyret til at udarbejde tilbuddene fra henholdsvis DIV un Ko og Ausma grupa. En ansat ved MMD lietas benyttede i denne forbindelse tilbuddet fra Pārtikas kompānija som reference ved udarbejdelsen af de to øvrige bydendes tilbud. Denne medarbejder udarbejdede navnlig disse to tilbud på grundlag af de priser, der var angivet i tilbuddet fra Pārtikas kompānija, således at tilbuddet fra Ausma var omkring 5% billigere end tilbuddet fra Pārtikas kompānija, mens tilbuddet fra DIV un Ko var 5% billigere end tilbuddet fra Ausma grupa.

8 Ved afgørelse af 21. oktober 2011 fastslog konkurrencerådet, at de tre bydende virksomheder havde overtrådt artikel 11, stk. 1, nr. 5, i konkurrenceloven ved at udarbejde deres tilbud i fællesskab med det formål at simulere en reel konkurrence mellem dem. Konkurrencerådet fandt, at denne samordnede praksis havde fordrejet konkurrencen, og pålagde selskaberne en bøde.

9 DIV un Ko, Ausma grupa og Pārtikas kompānija anlagde sag med påstand om annullation af denne afgørelse. Ved dom af 3. juli 2013 annullerede Administratīvā apgabaltiesa (appeldomstol i forvaltningsretlige sager, Letland) denne afgørelse, for så vidt som Pārtikas kompānija ved afgørelsen blev tilregnet en overtrædelse, mens den stadfæstede afgørelsen for så vidt angik de to øvrige virksomheder.

10 Selv om denne ret således fandt, at det matematiske forhold mellem priserne i de tre bydendes tilbud vidnede om, at der var tale om en samordnet praksis, fandt den derimod, at der ikke var noget, der tydede på, at Pārtikas kompānija havde deltaget i denne praksis.

11 DIV un Ko og Ausma iværksatte kassationsanke ved Augstākā tiesa (øverste domstol, Letland) til prøvelse af dommen afsagt af Administratīvā apgabaltiesa (appeldomstol i forvaltningsretlige sager), for så vidt som den forkastede deres søgsmål. Konkurrencerådet iværksatte kassationsanke til prøvelse af dommen, for så vidt som den havde taget Pārtikas kompānijas påstand til følge.

12 I denne forbindelse har den forelæggende ret har anført, at det mellem parterne i hovedsagen er ubestridt, at den omtvistede samordnede praksis ikke kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne. Den har imidlertid anført, at konkurrenceloven blev udarbejdet under hensyntagen til nødvendigheden af at samordne den nationale konkurrenceret med Den Europæiske Unions, og at det retlige grundlag for denne lov navnlig svarer til artikel 81 EF og 82 EF (nu artikel 101 TEUF og 102 TEUF) i EU-retten. Hvad nærmere angår denne lovs artikel 11, stk. 1, fastsætter denne bestemmelse en retlig ramme, der i det væsentlige er identisk med den, der foreskrives ved artikel 101, stk. 1, TEUF. Anvendelsen af denne artikel 11, stk. 1, bør ikke være anderledes end anvendelsen af artikel 101, stk. 1, TEUF.

13 Da Administratīvā apgabaltiesa (appeldomstol i forvaltningsretlige sager), som alene har kompetence til at bedømme sagens faktiske omstændigheder, ikke har fastslået, at Pārtikas kompānijas ledelse havde givet bemyndigelse til MMD lietas' handlemåde eller var informeret derom, har den forelæggende ret ønsket oplyst, om det er muligt i en situation som den i hovedsagen foreliggende at tilregne en virksomhed som Pārtikas kompānija deltagelse i en samordnet praksis som omhandlet i denne artikel 101, stk. 1, på grundlag af adfærden hos en tjenesteyder, i det foreliggende tilfælde MMD lietas, som uafhængigt leverede tjenesteydelser til virksomheden.

14 Den forelæggende ret har navnlig ønsket oplyst, om de betragtninger, der er anført i præmis 97 i dom af 7. juni 1983, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen (100/80-103/80, EU:C:1983:158), og i præmis 25 i dom af 7. februar 2013, Slovenská sporiteľňa (C-68/12, EU:C:2013:71), hvorefter det ikke er en betingelse for, at en virksomhed kan tilregnes en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF, at der foreligger en handling begået af den pågældende virksomheds selskabsdeltagere eller direktører,

og end ikke at de har kendskab til en sådan handling, men derimod, at der er begået en handling af en person, som er bemyndiget til at handle på virksomhedens vegne, er relevante i en situation som den, der foreligger i hovedsagen.

15 Augstākā tiesa (øverste domstol) har på denne baggrund besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Skal artikel 101, stk. 1, [TEUF] fortolkes således, at det for at konstatere, at en virksomhed har deltaget i en konkurrencebegrænsende aftale, er nødvendigt at godtgøre, at en leder i virksomheden personligt har udvist denne adfærd, eller at denne har kendskab eller har givet samtykke til adfærden hos en person, som leverer eksterne tjenesteydelser til virksomheden og samtidig handler på vegne af andre deltagere i en aftale, der muligvis er forbudt?«

Om det præjudicielle spørgsmål

Om Domstolens kompetence

16 Augstākā tiesa (øverste domstol) har i forelæggelsesafgørelsen anført, at den i hovedsagen omhandlede samordnede praksis vedrører en rent intern situation og ikke påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne. Artikel 101, stk. 1, TEUF finder således ikke anvendelse på tvisten i hovedsagen. Som følge deraf skal det undersøges, om Domstolen har kompetence til at besvare det af den forelæggende ret forelagte spørgsmål.

17 I denne henseende har Domstolen gentagne gange erklæret sig kompetent til at træffe afgørelse om anmodninger om præjudicielle afgørelser, der vedrørte bestemmelser i EU-retten, i tilfælde, hvor de faktiske omstændigheder i hovedsagen lå uden for EU-rettens anvendelsesområde, for så vidt som de pågældende bestemmelser blev gjort anvendelige af national ret, hvori den valgte regulering af rent nationale forhold er tilpasset EU-retten. I sådanne tilfælde er det ifølge Domstolens faste praksis nemlig afgjort i Unionens interesse, at bestemmelser eller begreber, der er hentet fra EU-retten, fortolkes ensartet, uanset de vilkår, hvorunder de skal anvendes, således at senere fortolkningsuoverensstemmelser undgås (jf. bl.a. dom af 14.3.2013, Allianz Hungária Biztosító m.fl., C-32/11, EU:C:2013:160, præmis 20, af 4.12.2014, FNV Kunsten Informatie en Media, C-413/13, EU:C:2014:2411, præmis 18, og af 26.11.2015, Maxima Latvija, C-345/14, EU:C:2015:784, præmis 12).

18 Det fremgår i den foreliggende sag af forelæggelsesafgørelsen, at den lettiske lovgiver udtrykkeligt har haft til hensigt at harmonisere den nationale konkurrenceret med EU-retten, idet denne lovgiver således har besluttet at give interne situationer og situationer, der er reguleret af EU-retten, en identisk behandling. Augstākā tiesa (øverste domstol) har endvidere anført, at Konkurrencelovens artikel 11, stk. 1, foreskriver en retlig ramme, der i det væsentlige er identisk med den, der foreskrives ved artikel 101, stk. 1, TEUF, og at denne artikel 11, stk. 1, fortolkes på samme måde som artikel 101, stk. 1, TEUF.

19 Under disse omstændigheder har Domstolen kompetence til at besvare de forelagte præjudicielle spørgsmål.

Om realiteten

20 Med det præjudicielle spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 101, stk. 1, TEUF skal fortolkes således, at en virksomhed kan holdes ansvarlig for en samordnet praksis på grundlag af adfærden hos en uafhængig tjenesteyder, der har leveret tjenesteydelser til virksomheden.

21 Det bemærkes i denne forbindelse indledningsvis, at dette spørgsmål ikke vedrører reglerne om bevisbedømmelse og den påkrævede bevisbyrde, som i mangel af EU-retlige bestemmelser på området i princippet henhører under medlemsstaternes procesautonomi (jf. dom af 21.1.2016, Eturas m.fl., C-74/14, EU:C:2016:42, præmis 29-37), men de forhold, som udgør overtrædelsens gerningsindhold, og som skal være opfyldte, for at det kan fastslås, at en virksomhed er ansvarlig for en samordnet praksis.

22 Det bemærkes endvidere, at en virksomhed i en konkurrenceretlig sammenhæng skal forstås som en økonomisk enhed, også når denne økonomiske enhed juridisk set udgøres af flere fysiske eller juridiske personer (dom af 12.7.1984, Hydrotherm Gerätebau, 170/83, EU:C:1984:271, præmis 11, og af 10.9.2009, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, C-97/08 P, EU:C:2009:536, præmis 55).

23 På denne baggrund bemærkes det for det første, at dom af 7. juni 1983, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen (100/80-103/80, EU:C:1983:158), og af 7. februar 2013, Slovenská sporiteľňa (C-68/12, EU:C:2013:71), blev afsagt af Domstolen i sager, hvor virksomhederne blev anklaget på grundlag af deres medarbejderes adfærd. En medarbejder udfører imidlertid sine opgaver til fordel for og under ledelse af den virksomhed, hvor vedkommende arbejder, og anses således for en integrerende del af den økonomiske enhed, som udgør denne virksomhed (jf. i denne retning dom af 16.9.1999, Becu m.fl., C-22/98, EU:C:1999:419, præmis 26).

24 Ved konstateringen af overtrædelser af EU-konkurrenceretten skal en medarbejders eventuelle konkurrencebegrænsende adfærd således tilregnes den virksomhed, som han er en del af, idet denne i princippet skal holdes ansvarlig for adfærden.

25 I det omfang en tjenesteyder uafhængigt tilbyder tjenesteydelser mod betaling på et givet marked, skal denne derimod ved anvendelsen af reglerne om pålæggelse af sanktioner for konkurrencebegrænsende adfærd anses for en særskilt virksomhed i forhold til de virksomheder, som den leverer sine tjenesteydelser til, og en sådan tjenesteyders adfærd kan som udgangspunkt ikke tilregnes en af disse virksomheder.

26 Forholdet mellem en virksomhed og dens ansatte kan derfor i princippet ikke sammenlignes med det forhold, der foreligger mellem denne virksomhed og de tjenesteydere, der leverer tjenesteydelser til virksomheden, således at de betragtninger, der er anført i præmis 97 i dom af 7. juni 1983, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen (100/80-103/80, EU:C:1983:158), og i præmis 25 i dom af 7. februar 2013, Slovenská sporiteľňa (C-68/12, EU:C:2013:71), ikke kan overføres til den sidstnævnte situation.

27 Det kan ikke desto mindre ikke udelukkes, at en tjenesteyder, der fremstår som uafhængig, under visse omstændigheder i virkeligheden handler under ledelse eller kontrol af den virksomhed, der anvender tjenesteyderens ydelser. Dette kan eksempelvis være tilfældet under omstændigheder, hvor tjenesteyderen kun har ringe eller ingen selvstændighed og fleksibilitet med hensyn til måden, hvorpå den udøver den aftalte aktivitet, idet dens angivelige uafhængighed skjuler en arbejdsrelation (jf. i denne retning dom af 4.12.2014, FNV Kunsten Informatie en Media, C-413/13, EU:C:2014:2411, præmis 35 og 36). I øvrigt kan en sådan ledelse eller en sådan kontrol udledes af eksistensen af særlige organisatoriske, økonomiske og juridiske forbindelser mellem den omhandlede tjenesteyder og modtageren af tjenesteydelserne, som eksempelvis forbindelsen mellem moderselskaber og deres datterselskaber (jf. i denne retning dom af 24.6.2015, Fresh Del Monte Produce mod Kommissionen og Kommissionen mod Fresh Del Monte Produce, C-293/13 P og C-294/13 P, EU:C:2015:416, præmis 75 og 76 og den deri nævnte retspraksis). Under sådanne omstændigheder kan den modtagende virksomhed holdes ansvarlig for tjenesteyderen eventuelle adfærd.

28 Det bemærkes for det andet, at hvis det antages, at den omhandlede tjenesteyder faktisk er uafhængig, hvilket det tilkommer den nationale ret at fastslå, kan den samordnede praksis, som denne tjenesteyder har deltaget i, kun under visse betingelser tilregnes den virksomhed, der benytter sig af dens ydelser.

29 Det bemærkes i denne forbindelse, at Domstolen har fastslået, at en virksomhed kan holdes ansvarlig for aftaler eller samordnet praksis med konkurrencebegrænsende formål, når den ved sin egen adfærd har haft til hensigt at bidrage til de fælles mål, som deltagerne som helhed forfulgte, og den havde kendskab til de konkrete handlinger, som de øvrige virksomheder havde planlagt eller foretaget med de samme mål for øje, eller den med rimelighed kunne forudse dem, og den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko (jf. i denne retning dom af 8.7.1999, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, C-49/92 P, EU:C:1999:356, præmis 87).

30 Den virksomhed, som benytter sig af ydelserne, kan navnlig tilregnes den omtvistede samordnede praksis, hvis den havde kendskab til de konkurrencebegrænsende mål, der blev forfulgt af virksomhedens konkurrenter og tjenesteyderen, og den havde til hensigt at bidrage dertil ved sin egen adfærd. Selv om denne betingelse ganske vist er opfyldt, når denne virksomhed havde til hensigt at røbe følsomme forretningsoplysninger til sine konkurrenter via tjenesteyderen, eller når den udtrykkeligt eller stiltiende har godkendt, at tjenesteyderen deler disse følsomme forretningsoplysninger med konkurrenterne (jf. analogt dom af 7.1.2004, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, EU:C:2004:6, præmis 82-84, og af 21.1.2016, Eturas m.fl., C-74/14, EU:C:2016:42, præmis 28), er dette ikke tilfældet, når denne tjenesteyder uden at informere den virksomhed, der benytter sig af dens ydelser, har anvendt sidstnævntes følsomme forretningsoplysninger ved udarbejdelsen af disse konkurrenters bud.

31 Den omtvistede samordnede praksis kan ligeledes tilregnes den virksomhed, der anvender tjenesteydelserne, hvis den med rimelighed kunne forudse, at den tjenesteyder, som den benyttede, ville dele virksomhedens forretningsoplysninger med dens konkurrenter, og den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko.

32 Det tilkommer den nationale ret at undersøge, om en af disse betingelser i henhold til dens nationale lovgivning om bedømmelsen af beviser og kravene til bevisernes styrke er opfyldt under de omstændigheder, der foreligger i hovedsagen.

33 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det forelagte spørgsmål besvares med, at artikel 101, stk. 1, TEUF skal fortolkes således, at en virksomhed i princippet kun kan holdes ansvarlig for en samordnet praksis på grund af adfærden hos en uafhængig tjenesteyder, der har leveret tjenesteydelser til virksomheden, hvis en af de følgende betingelser er opfyldt:

— Tjenesteyderen handler i virkeligheden under den anklagede virksomheds ledelse eller kontrol.

— Virksomheden havde kendskab til de konkurrencebegrænsende mål, der blev forfulgt af virksomhedens konkurrenter og tjenesteyderen, og havde til hensigt at bidrage dertil ved sin egen adfærd.

— Virksomheden kunne med rimelighed forudse den konkurrencebegrænsende adfærd, som dens konkurrenter og tjenesteyderen udviste, og den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko.

Sagens omkostninger

34 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Fjerde Afdeling) for ret:

Artikel 101, stk. 1, TEUF skal fortolkes således, at en virksomhed i princippet kun kan holdes ansvarlig for en samordnet praksis på grund af adfærden hos en uafhængig tjenesteyder, der har leveret tjenesteydelser til virksomheden, hvis en af de følgende betingelser er opfyldt:

— **Tjenesteyderen handler i virkeligheden under den anklagede virksomheds ledelse eller kontrol.**

— **Virksomheden havde kendskab til de konkurrencebegrænsende mål, der blev forfulgt af virksomhedens konkurrenter og tjenesteyderen, og havde til hensigt at bidrage dertil ved sin egen adfærd.**

— **Virksomheden kunne med rimelighed forudse den konkurrencebegrænsende adfærd, som dens konkurrenter og tjenesteyderen udviste, og den var indstillet på at løbe den dermed forbundne risiko.**

Underskrifter